

Uroš Črnigoj

Mojca Kumerdej: *Temna snov*.

Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina), 2011.

Zbirka zgodb *Temna snov*, ki jo je Mojca Kumerdej potrpežljivo pisala vrsto let (njena prejšnja knjiga, odmevna zbirka zgodb *Fragma*, je izšla zdaj že skoraj daljnega leta 2003), tako z vsebino kot tudi s svojimi ambicijami spodbuja razmislek o glavnem toku slovenske proze v 21. stoletju in o njegovem odnosu do lastnega časa ter predvsem do bralcev.

Za avtorje srednje generacije, ki ji pripada tudi Mojca Kumerdej, je v splošnem značilno, da se precej neposredno in komunikativno lotevajo časa, v katerem živimo. Njihovo pisanje vsebuje tako rekoč vse šolske značilnosti realizma, ki pa se pogosto prepletejo s filozofskimi, fantastičnimi, grotesknimi, satiričnimi in še kakšnimi prvinami. Ob kaotičnosti družbenega dogajanja v času tranzicije in v času krize, ki temu sledi, ter ob vse bolj zapletenih medosebnih odnosih današnje pisatelje v prvi vrsti zanimajo strategije, s katerimi posamezniki tako rekoč iz dneva v dan vzpostavljamo svoje identitete. Pogosto upodabljajo točke prelomov in nepričakovane preobrazbe, najpogosteje pa je njihova osnovna ambicija skozi zgodbe "junakov našega časa" temu času postaviti ogledalo.

Medtem ko si prizadevajo razvijati svoje pripovedne sloge s preciznostjo sicer na videz nevsiljive forme v ozadju, s katero pa ves čas brusijo učinkovitost vsebine v ospredju, in medtem ko se trudijo prodreti globoko v psihološke vzgibe junakov, so večinoma tudi družbeno angažirani. Ta angažiranost je nekoliko specifična, saj jo najpogosteje izražajo na neki psevdosplošen, zdi se, da ne toliko političen, ampak bolj univerzalen, človeško samoumeven način. Poleg univerzalnih vprašanj, ki jih umetnost zastavlja življenju vsaj tako pogosto, kot jo življenje navdaja z razlogi za spraševanje, skušajo tako nemalokrat namigovati tudi na odgovore. S tem pa smo že prišli do vprašanja odnosa pisateljev te generacije do bralcev, ki je po mojem mnenju ključno tudi za razumevanje zgodb Mojce Kumerdej.

Enajstim zgodbam v zbirki *Temna snov* je, kot v spremni besedi ugotavlja

Amalija Maček, skupen zanimiv odnos med zapisanim in nezapisanim, neizrečenim. *Temna snov* je v veselju gravitacijsko najbolj zgoščena in tudi najbolj pogosta in vplivna, a je meritve človeških instrumentov ne zaznajo. Po analogiji je vse, kar zaznamo navzven in kar je zato moč opisati z besedami, v zgodbah Mojce Kumerdej odvisno od neizrečenega, vendar je slednje bralcu vseeno tako rekoč na dlani. S tem se med avtorico in bralci odpre tisti poseben prostor medsebojnega pritrjevanja, v katerem njena angažiranost pravzaprav pride do polnega izraza.

V zgodbi *Božič s Hirošijem*, ki se dogaja v domnevno bližnji prihodnosti, glavna junakinja, gospodinja, ureja podobo svojega doma in, kot se izkaže, tudi lastnega jaza s pomočjo robota Hirošija. Medtem ko vedno znova ugotavlja, da se na moža, ki se zateka k svoji gospodovalni materi, ne more zanesti, je robot tisti, ki v njenem življenju sčasoma simbolno prevzame vlogi moškega in otroka. V zgodbi *Čas potem* se žena srednjih let na ohladitev tipičnega sodobnega zakona, v katerem partnerja več časa posvetita delu kot družini ali samima sebi, odziva z osornostjo in sčasoma tudi z grobostjo, vendar se njen pogled na življenje usodno spremeni, ko moža izgubi v prometni nesreči. V zgodbi *Program nacionalne obnove* se v antiutopični družbi prihodnosti desničarske, ekstremno patriarhalne ureditve, ki ji vlada brezoseben birokratski aparat, umetnica srednjih let sooči s kruto resničnostjo, ko jo birokrati zato, ker ni "reproduktivno prispevala k družbi", degradirajo v tako rekoč disfunkcionalno državljanko, ki jo čaka le še brezperspektivno in najverjetneje tudi kratko življenje v zaprti skupnosti, t. i. Komunatu. Mlad par, ki je naslednji na vrsti za obravnavo, se v nasprotju z njo močno trudi izpolnjevati vse družbene kriterije in čim prej spočeti otroka, a jima v primeru, da jima to ne bi uspelo zaradi zdravstvenih razlogov, prav tako grozijo resne posledice.

Zgodbe Mojce Kumerdej se večinoma osredotočajo na posameznikovo identiteto in na meje njegove svobodne izbire znotraj okvirov družbenih odnosov. Večinoma jih naseljujejo junaki, ki nosijo neke tipizirane lastnosti današnjega Slovenca, dogajanje pa sprožajo različne situacije, v katerih se znajdejo. Njihova resničnost je tako zaznamovana bolj situacijsko kot karakterno. Zgodbam, kakršni sta na primer *Vsiljivec* in *Siromaki*, tako umanjka večplastnost, saj slonita na karikiranosti junakov, medtem ko se zdi, da je tisti del njihovih osebnosti, ki skozi te splošne poteze ni prepoznaven, avtorici nekako samoumeven. V zgodbi *Vsiljivec* se uspešen plastičen kirurg, torej tip dobičkarskega povzpetnika, ki se večinoma zapleta s svojimi vizualno bolj ali manj "popolnimi" pacientkami, nepričakovano in fatalno zaljubi v umetnico, ki je od njih bistveno drugačna. Toda njuno razmerje se zlomi ob nepremostljivi

oviri: izbrankinem mačku Thoru, ki je do svoje gospodarice skrajno posesiven in tudi zaščitniški, ter ob junakovi nezmožnosti, da bi mačka dojemal drugače kot tekmeča. V zgodbi *Siromaki* imamo opraviti še z enim od pogostih likov s časopisnih strani, brezobzirnim in do skrajnosti vase zagledanim tranzicijskim podjetnikom, katerega nemara najvišji duhovni dosežek je bil, da se je podal na področje likovne umetnosti, se s svojem denarjem kljub pomanjkanju okusa vzpostavil kot mecen in med drugim dobresedno kupil dušo sicer obetavnega avantgardnega in družbenokritičnega mladega umetnika.

Nekoliko širše obzorje ponudita zgodbi *Včasih Mihael molči* in *Kaca*, ki sta najmočnejši v zbirki in morebiti nakazujeta večji poudarek na težje dosegljivih in razberljivih človeških globinah v pisateljičinem prihodnjem ustvarjanju. V prvi avtorica načelo nevidne "temne snovi", ki določa zgodbo v ospredju, elegantno izpelje skozi pripoved devetletne deklice, ki intenzivno čuti, da je njena navzven popolna, bogata in uspešna družina v resnici prizorišče zlorabe in tragedije. K dokončnemu spoznanju ji pomaga namišljeni prijatelj, duh umrlega prijatelja Mihaela, ki ob zanjo nerazumljivem dogajanju preprosto molči in ji s tem omogoči, da resničnost postopoma dojame sama. Vohunska zgodba *Kaca* je edina postavljena docela izven slovenskega konteksta. Njenega glavnega junaka, agenta izraelske tajne službe, nasprotniki zajamejo in izpostavijo usodi, nemara hujši od smrti: psihološkim tehnikam, s katerimi skušajo docela razgraditi njegovo identiteto in osebnost nasploh.

Kakšen je torej odnos Mojce Kumerdej do bralcev v pričujočih zgodbah? V bistvu ne zelo drugačen od odnosa, kakršnega je skozi zgodovino vedno gojil "glavni tok" slovenskih literatov. Spreminjajo se teme in podarki, nespremenjena pa ostaja pozicija pisateljev, ki v zgodbah o poteh in stranpoteh sodobnega časa ne pustijo svojim junakom zadnje besede, temveč nam skozi posredno ponudijo marsikateri splošen nauk oziroma občo interpretacijo dogajanja, kakršna zadeva "vse nas v teh časih". Ali povedano drugače: V zgodbah Mojce Kumerdej se prepletajo glasovi zelo različnih ljudi v zelo različnih okoliščinah, a nam še največkrat povedo o sebi le tisto, kar od njih že tako ali drugače pričakujemo.